

(ראשי הפרקים הרצ"ב מבוססים על זכרוני והבנתי את הדברים שנאמרו, אשר יתכן שאינה תואמת את כוונת הדוברות והדוברים. עודד גולדרייך, 27.8.14)

ראשי פרקים מכנס "איך לחשוב על המלחמה?" שנערך בפקולטה למדעי הרוח ביום 24.8.2014

יעל שטרנהל: דברי פתיחה

מדעי הרוח השונים מציעים אפשרויות לניתוח מעמיק יותר של מאורעות החודשיים האחרונים. כוונתנו בכנס זה לשמוע מספר הרצאות קצרות המבוססות על מגוון של פרספקטיבות מחקריות אשר מקורן בדיסציפלינות שונות של חקר האדם והחברה.

אייל זיסר: בלית ברירה – מלחמת ברירה

מעבר לסיפוק על קיום הכנס הזה, הוא מבקש להדגיש כמה דברים. ראשית, בניגוד לראיה הדטרמיניסטית (ולמעשה מהותנית) של הכאוס בסוריה, ראוי להבין שהתופעות שאנו רואים שם (ובמקומות אחרים) הינן תוצר של הסיטואציה ולא קבועות מראש. זאת אומרת, מצבים מסוימים יוצרים תגובות שלא היו קורות במצבים אחרים. שנית, מבקש להדגיש את הקבלה של ישראל על ידי העולם הערבי בשנות השמונים והתשעים. החמאס והחיזבאללה הם ריאקציה לקבלה זאת. ועוד עניין שחשוב להדגיש: **יוזמת השלום הערבית מונחת על השולחן יותר מעשור ללא כל תגובה ישראלית.** איך זה מתאפשר?

רבקה פלדחי: "שקט יורים"? אקדמיה במלחמה

הקיום האנושי נע בין דיבורים למעשים. שניהם מתייחסים לדברים עצמם, אך באופן שונה. הדיבור מאפשר מפגש בין העצמי לזולת, וכן מפגש בין העצמי לאני. הדיבור מעצב את המפגשים כמפגשים בין סובייקטים ומאפשר את המחשבה, אך תמיד נותר פער בין המילים לדברים. המילים לא ממש מייצגות אותנו, הן נתונות לנו מבחוץ (ע"י החברה) ומנוכרות לנו. למרות זאת אין להן תחליף בלתי-אלים: התחליף הוא "דיבור על ידי הגוף" (ז"א פעולה אשר מתייחסת לאחר כאל אובייקט).

הדמוקרטיה מייסדת את הדיבור כאלמנט מרכזי ביחסים החברתיים, אבל אינה מונעת שקר או "דיבור ריק" (דיבור שאינו מתייחס למציאות). בסיכומי של דבר, יש לחייב את הדיבור למרות חסרונותיו. באופן כללי ראוי שלא לחשוב במונחים של בחירה בינארית ו/או אפשרויות טהורות ומוחלטות. בפרט, עלינו לסרב לדיבור על איבה נצחית שאינה ניתנת לשינוי ולחשיבה מטאפיזית ובלתי-ביקורתית על העצמי. **הדיבור הביקורתי מכיר בגבולות הראציונליות ולמרות זאת מנסה לבסס שיח רציונלי נורמטיבי.**

ראיף זריק: על הכמיהה לנורמליות

הנורמליות היא תנאי הכרחי לקיום האנושי והחברתי, והשגרה (הנורמלית) היא תנאי ליצירה (שהינה יציאה מעבר לנורמליות). אבל **הנורמליות אפשרית רק כאשר היא כוללת את הנורמליות של האחר.** אי אפשר ליהנות מדברים בסיסיים כאשר האחר חסר אותם. בפרט, נורמליות ועליונות על האחר (ושעבודו) אינם יכולים להתקיים יחד. חנה ארנדט אמרה: "אנחנו חולקים את העולם עם אחרים, וכדאי לנו להתרגל לכך". עניין פרדוקסלי בציונות הוא הסתירה בין היותה תיאוריה של רצון ועשייה (של הציונים) מצד אחד, ותפיסה סטטית של העולם כבלתי משתנה ופסיביות מול פעולתו. בתחילת ההיסטוריה הציונית, העולם הוא אירופה (אכן, הטקסטים של הרצל ממוקדים בעבר האירופאי ולא בעתיד המזרח-תיכוני), ואח"כ הוא הערבים. הכישלונות מוצגים כאשמת העולם, וההצלחות כפרי רצונם של היהודים. הציונים הם "גיבורי מלחמה שנכפתה", הם פועלים בסיטואציה נתונה ולא אחראים

לבחירה בה. הם מגיבים ליוזמה (עוינת) של אחרים. מכל זה נובעת "אתיקה של עקרונות מופשטים" ללא קשר למציאות, התעסקות יתר בכוונות והתעלמות מן התוצאות ומן ההקשר. הדברים האלו מגיעים לשיאים של אבסורד במלחמה האחרונה. אבל אפילו טענת "הכוונה והאפקט הלא מכוון", שיש לדחות אותה מבחינה עקרונית, אינה משכנעת כיום, כפי שנאמר בציטוט שהופיע בדיווח ב"הארץ" מ26.8.14 ("קשה לי להשתכנע שהמטרה הנלווית במקרה זה בצורת פגיעה באזרחים היא מטרה לא רצויה בעיני ישראלים רבים, שעה שהאוויר דחוס בסיסמאות 'מוות לערבים'. קשה להשתכנע שהפגיעות הללו הן תופעות לוואי בלתי רצויות. יש לי כל הסיבות, אם כי אין לי כל הוכחה, לחשוב כי המלחמה הזו היא מלחמה נגד עם שלם.")

מנחם לורברבוים: אין ברירה?

בניגוד לתחפוש ה"חלוצית" שהם מציגים, המתנחלים הינם בורגנות דתית זחוחה. ההדחה של הסכסוך הלאומי היא ניסיון למנוע מגע ממשי, לעבור למישור של מוחלטות שאינו מאפשר מגע. האויב, אשר מוצג כאויב של אלוהים, הוא למעשה אויב של המדינה אשר מזוהה עם אלוהים. אכן, מדובר כאן ב**חילול השם** ממש, וכל זאת תוך שימוש מתחמד באות "ק" בשם האלוהים. הביקורת כאן כנגד מח"ט גבעתי אינה על עצם השימוש בלשון דתית, אלא על הבחירה בתיאולוגיה דתית מסוימת שהינה **תיאולוגיה שקרית** אשר מציבה את המוסלמים (אשר דבקים באמונת הייחוד) בתפקיד עובדי אילים, ואת הצבא הגדול והמצויד ביותר באזור בתפקיד דוד (שהרי הביטוי "מחרף אלוהי מערכות ישראל" רומז לדברי דוד אל גוליית [שמואל א, י"ז, מ"ה]). גם טענת המח"ט שלא מדובר בנקמה אינה משכנעת. הציטוט ב"הארץ" אומר "היש הבדל בין 'נקמה' לבין ה'התעסקות עם החטיבה הלא נכונה'? האם תפארתה של חטיבת גבעתי על ההרג הנורא של כל האזרחים? האם הם הפסיקו להיות אזרחים ברגע שהמח"ט הכריז על האוכלוסייה כשותפה? ומי התיר לו את זאת? ומי בדיוק ביניהם? הילדים והתינוקות? הנשים?" עניין נוסף הוא הצטמצמות החשיבה הצבאית לחשיבה טקטית של מח"טים.

דנה אולמרט: איפה האימהות?

נשים ובפרט אימהות נעדרות (כדמות ראשית) מן הספרות העברית עד שני העשורים האחרונים, ונראה שהן מתחילות להופיע בעקבות נוכחותן בזירה הציבורית בשלהי מלחמת לבנון הראשונה. יש ניצנים של ערעור על תוקפו ועליונותו של השיח האידאולוגי הלאומי ועל המקום שהוא מייעד לנשים. האם נראה בעתיד הקרוב התארגנות פוליטית נשית משפיעה? הטקסט המלא הופיע כמאמר דעה ב"הארץ" ביום 26.8.14 -- ראו <http://www.haaretz.co.il/opinions/premium-1.2416493>

אסף שרון: אקדמאים ושרברבים

לנוכח דלות השיח הפוליטי בארץ, יש מקום **להיאבק על שיח רציונלי המבוסס על עובדות ומחויב לטענות**. בניגוד למה שמקובל לחשוב, הוא חולק על הדעה שיש לאקדמאים כישורים מיוחדים, וגם מציין שהם אינם נהנים מסמכות בעיני הציבור (וזאת בשונה מן הסמכות שהייתה לאינטלקטואלים באירופה לפני מלה"ע הראשונה). אבל יש להם פריווילגיות רבות, בעיקר הקביעות וחופש העיסוק, אשר מחייבות אותם לפעולה.

ישי רוזן-צבי: ללא אזרחות

ראשית, כמצוטט בדיווח של "הארץ", "חייבים להתאמץ ולנקות את השטח מהדיבור האינסופי הביטחוניסטי והפטריוטי, לא רק כי הוא מוכר עד לזרא, אלא כי הוא נועד לסגור ולמנוע מחשבה המחשבה היא הדבר הדחוף ביותר במלחמה הזאת והכי חסר. הרבה ממסדים פועלים לחסום אותו, למשל התקשורת." שנית, המלחמה הזאת היא חלק משגרה סדרתית **ומצב המלחמה הקבוע הינו תחליף לקביעת מדיניות ו/או צורת משטר**. אומרים שמדינות מערביות אחרות

(כגון ארה"ב) גרועות יותר בעתות מלחמה, אלא שבהן עת מלחמה היא היוצא מן הכלל ואילו כאן היא המצב הקבוע (ע"ע "מצב החירום" הקיים חוקית מאז הקמת המדינה). שלישית, הדיון הציבורי מתעלם מן ההקשר: השאלה הקבועה היא "מה היית עושה כעת" (כתגובה למציאות אשר כביכול אין לנו חלק ביצירתה) ולא איך הגענו למצב הנוכחי. אכן, יש התפרקות מאחריות למצב הנוכחי. בעיקרו, התפקיד של האקדמיה אינו להשתתף בוויכוח הציבורי, אלא לחשוף את הנחות המוצא שלו ואת מה שהוא לא מאפשר. יש לנתח איך עובד השיח הביטחוני, ולחשוב את החברה בצורה אחרת.

יש גם לסמן את החדש (כמצוטט בדיווח ב"הארץ"): "אני מבקש לסמן שני דברים שנראים לי חדשים ומפחידים מאוד. ראשית, **מוות של חיילים לא מייצר יותר [את] אותו לחץ ציבורי כשהיה בעבר**. זהו מנגנון חדש ואחר מזה שהכרנו שבו ארונות קבורה יצרו תחושת מיאוס שהביאה ביקורת ולחץ תקשורתי. דומה שעתה המוות יוצר את הביחד ויחד עם זה מזמין עוד מוות כדי להצדיקו. שנית, אני מבקש לסמן את **הנורמליות של האלימות** כלפי השמאל. בהפגנות נגד המלחמה שהשתתפתי בהן הסתובבו כנופיות כהניסטים בצעקות מוות לערבים ולשמאלנים ורדפו אחרי מפגינים להכותם, והכו. אנשים פחדו להתפזר ונמנעו מללכת לבדם הביתה. אמות הספים לא רעדו ולא רועדות גם כעת, הגינויים היו כנגד קיצוניות מכל סוג שהיא, מימין ומשמאל, כאילו שגם עיתונאים מימין מסתובבים עם שומרי ראש". עניין נוסף הינו העדר מיתוס של אזרחות. מותר לי לדבר או משום שאני יהודי (הצדקה דתית או אתנית) או משום שתרמתי למדינה (הצדקה מותנית המיוצגת ע"י יאיר לפיד). אין כאן אתוס של זכויות בלתי מותנות ואין נוגדנים לפגיעה בזכויות כאלו.

מאיר ליטבק: חמאס – אידיאולוגיה ופרקטיקה

החמאס הינה גם תנועה לאומית וגם תנועה דתית. היא מבנה את הסכסוך הישראלי-פלסטיני כסכסוך דתי של המזרח (הרוחני) המוסלמי מול המערב החומרני (והמנוון), וכן מתייחסת לשורשים העתיקים של הסכסוך בין היהדות לבין האסלאם. (אגב, "חיזבאללה" = "מפלגת האל"). לכך נוספת קדושת הארץ. הפרגמטיזם, שאינו זהה למתינות, בא לידי ביטוי בהבנה של יחסי הכוחות ובמוכנות לשביתת נשק זמנית ("הודנה") שאינה סותרת את המטרה של שחרור פלסטין ע"י מלחמת התשה שיכולה להמשך עשרות אם לא מאות שנים. ההודנה מוגדרת כהפסקת אש לעשר שנים, עם אפשרות הארכה עפ"י הערכת יחסי הכוחות לאחר כל עשור, **ולמרות זאת מומלץ ללכת בנתיב זה**. כל עוד ישמרו יחסי הכוחות אין מניעה להעריך את ההודנה (מבחינת האידיאולוגיה של החמאס), ואילו הפסקת אש כזאת צפויה להוריד את מפלס העוינות ויתכן שאף תוריד את השפעת החמאס (או שהוא עצמו יתמתן).

אהוד טולידאנו: האביב הערבי ובטחון ישראל: דמיון ומציאות

למרות הביקורת על המקור האירופאי של המושג, הרי ש"האביב הערבי" ראוי לשמו. מדובר בהתקוממות מרשימה של המוני העם, תוך הפגנה של אומץ אישי יוצא דופן. אלא שהחברות לא היו מוכנות להתפתחות (מבחינה מוסדית). כל זה הוא סיבה לאופטימיות, אלא שמנגד ניצבת **החברה הישראלית שבנויה (מוסדית) על רמת מתח גבוהה ואין לה מנגנוני התנהלות בהעדר סכנה חיצונית ו"איום קיומי"**. למרות שאין כל איום קיומי על ישראל, באופק הנראה לעין, החברה ממשיכה להתנהל כאילו הוא קיים.

חררדו לייבנר: "דיין צדק"

משה דיין צדק בזיהוי מקורות האיבה הפלסטינית (בהספד המפורסם לרועי רוטנברג, 1956). מקורות האיבה אינן באי-הבנה של הפרויקט הציוני אלא בהבנה מעמיקה בכך שמשמעותו הינה שלילת הזכויות של הפלסטינים. המדינה שהוקמה היא מנגנון של שלילת זכויות אלו, ומנגנון זה מייצר מרחב יהודי בלעדי או למצער מרחב עם עליונות יהודית. הכיבוש של 1967 רק מעצים את האפקט הזה ואת הסכסוך, לא יוצר אותם. **אין פתרון ללא זניחת הפרדיגמה של עליונות**

ושליטה יהודית. כמובן שביטול העליונות הזו היא דרישה שיש לה מחיר (עבור היהודים ובעיקר הציונים). מדובר בשינוי רדיקאלי של היחסים עם הפלסטינים. בהעדר פתרון, חברה מגויסת, אלימה וגזענית הינה חיונית לקיום מנגנון השליטה. רק הפלסטינים יכולים להעניק לגיטימציה לצאצאי המהגרים הקולוניאליסטים, ומכאן החשיבות העצומה של הלגיטימציה שלהם (שיכולה להינתן רק עבור ביטול מנגנון השליטה והשתת היחסים בין העמים על עקרונות של שוויון).

הגר קוטף: על הכישלון

כישלון הוא אימננטי לתהליכים פוליטיים. השאלה היא מה השפעת הכישלון. בישראל של היום, הכישלונות [של הניסיונות לכפות פתרון על הצד השני] מאפשרים את המשך הסדר הקיים, שמתמצה במשטר תלת-טריטוריאלי (ז"א מנגנוני שליטה שונים בגבולות 67, בגדה, וברצועה). יש מגבלות בזמן ובמרחב על אפשרות האלימות. היכולת הפנימית לייצר אלימות משתנה עם המשטר, ושינוי בצורת המשטר בישראל נחוץ לשם המשך האלימות ומאפשר את הגדלתה. מכאן התופעות שאנו רואים. המשטר כולל מנגנוני לגיטימציה לאלימות, ובפרט סימון המתנגדים לה כפושעים. כישלון אחר הוא **כישלוננו של השמאל בישראל, אבל כישלוננו "האולטימטיבי" לנסות לשכנע ע"י מיתון עמדותיו פותח אפשרות לאימוץ עמדות רדיקאליות יותר ומיצוב השמאל כאלטרנטיבה אמיתית.**

הערה מן הקהל: על החשיבות של אתוס תרבותי אחר. לא יצרנו "תרבות אלטרנטיבית" התואמת את השקפותינו. אלטרנטיבה תרבותית כזאת חיונית כהשלמה של אלטרנטיבה רעיונית, כמוקד של זהות וככלי של גיוס תומכים. [נראה שזה קשור למוכנות לעמוד באופן נחרץ מחוץ לקונצנזוס].

הערה מן הקהל: על החשיבות של הדיבור האקדמי לקהל הרחב, ובפרט גם "דיבור אל המשוכנעים", שהרי אלו עומדים ב"מתקפה" בלתי פוסקת של אותו שיח ביטחוניסטי שהוזכר.